

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

«Затверджую»

Голова приймальної комісії
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка

Юрій ЛЯННОЙ

« 24 » квітня 2023 р.

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Розглянута на засіданні
приймальної комісії
« 24 » квітня 2023 року
Протокол № 16

Суми 2023

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Програма розглянута на засіданні кафедри педагогіки

Протокол № 11 від «13» квітня 2023 р.

Завідувач кафедри Марина БОЙЧЕНКО

«13» квітня 2023 р.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ВСТУП	4
Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ	5
Розділ II. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ	11
Розділ III. ДИДАКТИКА	34
Розділ IV. ШКОЛОЗНАВСТВО	45
Розділ V. ІСТОРІЯ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ	49
Розділ VI. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА	50
Рекомендована література	54
Критерії оцінювання знань	64

ВСТУП

Актуальними тенденціями розвитку вітчизняної педагогічної думки є обґрунтування реформ вітчизняної загальної та вищої освіти, аналіз досвіду їх реалізації, зростання інтересу до історії вітчизняної школи і педагогіки, до прогресивного світового досвіду освітніх перетворень. На сьогодні педагогічна складова розглядається як системоутворювальна в структурі професійної компетентності педагога-науковця, що має широку міжпредметну, трансверсальну основу. Тому однією із нагальних потреб розвитку вітчизняної вищої школи є створення умов для формування професорсько-викладацького корпусу нового покоління – педагогів вищої школи, спроможних керувати процесами навчання, виховання та розвитку особистості студентів у вищому навчальному закладі на інноваційних засадах.

Суспільна потреба в ініціативних, авторитетних, усебічно освічених фахівцях, здатних до подальшого розвитку і самонавчання, духовного і професійного вдосконалення, активної професійної рефлексії, актуалізує соціальне замовлення на підготовку педагогів нової генерації, які спроможні не лише до оволодіння сучасними інформаційними і педагогічними технологіями, але й до креативного діалогу зі студентами, до фасилітативної діяльності, свідомих у ставленні до обраної професії як творчої місії. Це зумовлює необхідність розвитку навичок проєктування професійно-педагогічної діяльності, формування широкого кола ключових компетентностей, необхідних педагогу-науковцю, спрямовує на пошуки ефективних шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки, на створення умов, що стимулюють фахове зростання майбутніх PhD, узгодження між професійним самовизначенням і професійним відбором до системи науково-педагогічної освіти.

Пропонована програма складається з розділів, що становлять основу професійно-педагогічної підготовки майбутнього науковця-дослідника з проблем теорії освіти, тобто змісту навчальних курсів, що входять до навчальних програм освітньо-кваліфікаційного рівнів «бакалавр» та «магістр», передусім «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Порівняльна

педагогіка», «Актуальні проблеми інноваційного розвитку освіти». Зміст тем, включених до програми в межах розділів, інтегрує знання з усіх названих предметів професійно-педагогічного циклу.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

ТЕМА 1.1. ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА ПРО ВИХОВАННЯ

Педагогіка як сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Педагогічна наука і система сучасних антропологічних знань.

Виникнення і розвиток педагогіки як науки. Я.А. Коменський як засновник наукової педагогіки. Етапи розвитку і джерела педагогіки. Народна педагогіка, її роль у становленні педагогічних знань. Педагогічна спадщина минулого, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід як джерела розвитку педагогічної науки.

Роль вітчизняних педагогів у розвитку педагогічної науки. Природовідповідність та народність виховання як провідні принципи вітчизняної педагогіки. Ідея «сродності» (пізнання сутності та розвиток власної природи, пошук відповідної до природи життєдіяльності; пізнання своєї національної ідентичності) Г.С. Сковороди. Провідні завдання виховання у творі «Вдячний Єродій». Ідея «народолюб'я і людяності» в педагогічній концепції О.В. Духновича, природовідповідні основи його дидактики. Ідея народності виховання як методологічна основа педагогічної системи К.Д. Ушинського. Антропологічне обґрунтування К.Д. Ушинським сутності навчально-виховного процесу, його завдань і змісту. А.С. Макаренка як теоретик і практик колективного виховання. Гуманізм як сутнісна основа педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Концептуальні підходи до розуміння сутності педагогічної науки: міждисциплінарний, прикладний, фундаментальний характер педагогіки. Об'єкт і предмет педагогіки, їх специфіка. Філософські категорії в педагогіці: сутність, явище, протиріччя, чинники, наслідки тощо. Загальнонаукові поняття в педагогіці: система, структура, модель, гіпотеза, рівень та ін. Основні

педагогічні категорії (виховання, розвиток, навчання, освіта) як поняттєвий апарат науки.

Виховання як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості. Основне призначення і проблеми виховання. Національне виховання як конкретно-історичний вияв загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання.

Освіта як елемент виховання, процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі світогляду, набуття вмінь і навичок практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Навчання – основний засіб здобуття освіти. Навчання як цілеспрямована і спеціально організована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння і навички, відбувається виховання і розвиток учнів. Виховуючий характер навчання.

Функції педагогіки: науково-теоретична, конструктивно-технічна, прогностична.

Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузева педагогіка, предметні (часткові) методики, історія педагогіки, галузева педагогіка, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка. Загальна педагогіка, її мета, специфіка, структура. Система педагогічних наук як зв'язки, що склалися у процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Взаємозв'язок педагогічної теорії і практики, їх взаємозбагачення. Зв'язки педагогіки з іншими науками.

Роль педагогіки в суспільному розвитку. Виявлення об'єктивних закономірностей педагогічного процесу; розробка змісту освіти та відповідних йому методів, форм навчання, виховання, управління; формування об'єктивних знань про педагогічну реальність; розвиток педагогічної методології; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка теоретичних моделей освітньої інфраструктури як актуальні завдання сучасної педагогіки.

ТЕМА 1.2. МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття про наукове дослідження як особливу форму процесу пізнання, свідомий цілеспрямований пошук засобів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату, що завершується формулюванням висновків. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науково-педагогічних досліджень. Роль науково-дослідної роботи для педагогічної діяльності, удосконалення форм і методів навчання і виховання. Види науково-педагогічного дослідження: історико-педагогічне, теоретико-експериментальне, методичне.

Структура науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процедурний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези, методики вивчення педагогічних явищ і процесів. Роль наукової гіпотези в педагогічному дослідженні.

Організаційні етапи науково-педагогічного дослідження: визначення протиріччя в системі освіти, формулювання наукової проблеми і мети дослідження; визначення стану розв'язання протиріч, визначення об'єкта і предмета дослідження, формулювання педагогічної гіпотези; конкретизація завдань, визначення методики дослідження і показників педагогічної діяльності; експериментальні дослідження, лабораторний експеримент, масовий експеримент; узагальнення і висновки.

Методологія педагогіки як система знань, вихідних положень, принципів, ідей побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учення про цю систему, методи її дослідження. Регулятивна та нормативна функції методології. Рівні методології педагогічної науки: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний. Філософські теорії (напрями) – методологія людинознавчих наук: екзистенціалізм, неотомізм, позитивізм, неопозитивізм, прагматизм. Системний, синергетичний, холістичний, особистісний, діяльнісний, контекстний, аксіологічний,

компетентнісний підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів.

Методика дослідження як послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворювальних дій, операцій, впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження у процесі вивчення педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу й особистості; принцип історизму, глибинного розгляду проблеми, що вивчається.

Поняття про методи науково-педагогічного дослідження як упорядковану сукупність прийомів, способів вивчення педагогічного процесу з метою досягнення певної наукової мети. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження (загальнонаукові та конкретнонаукові). Характеристика загальнонаукових методів: загальнотеоретичних (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо), соціологічних (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування та ін.), соціально-психологічних (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичних (ранжирування, шкалування, індексування, кореляція та ін.). Характеристика конкретно-наукових методів: теоретичних (аналіз літератури, архівних джерел, документації, аналіз поняттєво-термінологічного апарату; побудова гіпотез, прогнозування, моделювання тощо), емпіричних (спостереження, бесіда, педагогічний консиліум, педагогічний експеримент, вивчення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

ТЕМА 1.3. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Людина, особистість, індивідуальність. Особистість як предмет та об'єкт виховання. Поняття про розвиток особистості як процес становлення та її формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих

чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання і виховання. Формування особистості як процес соціального розвитку людини, її становлення як суб'єкта діяльності і члена суспільства. Розвиток і формування особистості, їх взаємозв'язок.

Поняття про фактори розвитку особистості. Біологічна спадковість – відновлення в нащадках біологічної схожості з батьками у процесі розвитку особистості. Середовище як комплекс зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості, що є вирішальним чинником розвитку людини. Діяльність, або спосіб буття людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність, у розвиток особистості. Проблема факторів розвитку особистості в історії педагогіки. Я.А. Коменський, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г.С. Сковорода про фактори розвитку особистості.

Суперечності як рушійні сили розвитку. Об'єктивні і суб'єктивні суперечності. Механізм їх дії.

Форми розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток і самоформування; анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний. Акселерація і ретардація.

ТЕМА 1.4. ПЕДАГОГ: ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІТЬ

Становлення і розвиток професії вчителя, її соціальні функції. Видатні представники педагогічної професії та їх роль у суспільному розвитку.

Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Положення про загальноосвітній навчальний заклад», «Національна доктрина розвитку освіти України» про діяльність сучасного українського вчителя.

Педагогічна діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу накопичених людством досвіду і традиції від старших поколінь молодшим, створення умов для особистісного розвитку молоді та її підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Умови ефективної педагогічної діяльності.

Специфічні характеристики педагогічної діяльності: соціальна спрямованість і висока соціальна значущість, відповідальність, динамічність,

особиста сумлінність, єдність навчання, виховання і розвитку, комунікативність, науковість, творчий характер, високий рівень зайнятості, здатність до саморозвитку і самовдосконалення.

Структура педагогічної діяльності: цілеспрямована діяльність; предмет праці; засоби праці; виховання, викладання, класне керівництво, діяльність, що спрямована на професійне самовдосконалення, управлінська, організаторська, методична, позашкільна, науково-дослідна робота; суб'єкт та об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, мета діяльності та засоби педагогічної комунікації, результати діяльності, педагогічні функції.

Функції вчителя. Освітня, виховна, розвиваюча, суспільно-педагогічна функції.

Суспільні вимоги до особистості вчителя, їх взаємозв'язок з професійно значущими індивідуальними якостями вчителя.

Мета і завдання професійної підготовки вчителя. Професіограма як сукупність суспільних вимог до вчителя, перелік та опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання завдань професійно-педагогічної діяльності. Педагогічні вміння (гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, рефлексивні). Прикладні вміння педагога. Професіоналізм учителя. Етапи формування професіоналізму вчителя.

Педагогічна освіта, її мета і пріоритетні завдання.

Професійно-педагогічна компетентність як мета професійної підготовки, сукупність умінь педагога – суб'єкта педагогічного впливу – особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою оптимального вирішення педагогічних завдань, що випливають із певного суспільного замовлення. Засоби формування професійно-педагогічної компетентності спеціаліста.

Вимоги до професійно-педагогічної компетентності вчителя у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа».

Педагогічна творчість, професійний розвиток і самовиховання творчої індивідуальності педагога, його зміст й організація.

ТЕМА 1.5. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ЯК СИСТЕМА І ЦІЛІСНЕ ЯВИЩЕ

Педагогічний процес як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія суб'єктів навчально-виховної діяльності, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку особистості як цілісної проблеми.

Єдність і цілісність педагогічного процесу. Специфіка педагогічного процесу. Ідеї М.П. Блонського, І.Ф. Гербарта, Г.С. Костюка, А.С. Макаренка, П.Ф. Каптерєва, О.Я.Савченко, В.О. Сухомлинського, С.Т. Шацького про єдність і цілісність педагогічного процесу.

Рушійні сили педагогічного процесу: суперечність між вимогами до вихованців та їх реальними можливостями щодо реалізації цих вимог; між складністю явищ суспільного життя і недостатністю життєвого досвіду молодшої людини для їх розуміння; між стрімким потоком інформації і можливостями педагогічного процесу щодо їх сприйняття та ін.

Структура та основні компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний, аналітико-корегуючий. Суб'єкт й об'єкт педагогічного процесу.

Характеристика основних етапів педагогічного процесу: підготовчого етапу; етапу здійснення, етапу аналізу одержаних результатів. Циклічність педагогічного процесу.

Закономірності педагогічного процесу як об'єктивні, стійкі, повторювані, необхідні і суттєві зв'язки між явищами і процесами. Зовнішні і внутрішні закономірності педагогічного процесу. Закономірність динаміки педагогічного процесу, закономірність розвитку особистості у педагогічному процесі, закономірність управління навчально-виховним процесом, закономірність стимулювання, закономірність єдності чуттєвого, логічного і

практичного у педагогічному процесі, закономірність педагогічної і пізнавальної діяльності.

Принципи педагогічного процесу як система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості. Принципи організації педагогічного процесу (гуманістичної спрямованості, зв'язок з життям, науковості, послідовності, наочності виховання і навчання, колективного характеру виховання і навчання тощо) та принципи керівництва діяльністю вихованців (єдність педагогічного керівництва та ініціативності вихованців, активності, свідомості і самодіяльності учнів, поваги до особистості дитини та вимогливості до неї, опора на позитивне, доступність та посильність, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо). Взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних принципів.

ТЕМА 1.6. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА

Народна педагогіка як галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється у домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання. Внесок О. Духновича в розвиток української народної педагогіки. Народна педагогіка, етнопедагогіка, народознавство (українознавство).

Історичні етапи розвитку української народної педагогіки: дохристиянські часи, княжа доба, козацька педагогіка, сімейно-побутова педагогіка українського народу XIX ст.; народна педагогіка часів українського державотворення, народна педагогіка радянських часів, народна педагогіка в незалежній Україні. Відродження традицій народної педагогіки в сучасних умовах.

Складові народної педагогіки: родинна педагогіка, педагогічна деонтологія, педагогіка народного календаря, козацька педагогіка.

Джерела народної педагогіки: фольклорні твори, етнографічні матеріали, народні звичаї, традиції, свята та ін.

Виховний ідеал у різні періоди існування українського етносу.

Зумовленість мети виховання в народній педагогіці традиційним народним світобаченням, національною релігією, способами життєдіяльності в конкретних історичних умовах.

Принципи народної педагогіки: природовідповідність, гуманність, трудова основа, емоційність, активність дитини, систематичність, послідовність.

Засоби виховання в народній педагогіці: рідна мова, усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, праця, особистий приклад, ігри, іграшки тощо.

Особливості морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного виховання в народній педагогіці та засоби його здійснення.

ТЕМА 1.7. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Соціальна педагогіка як галузь загальної педагогіки, наука про закономірності та механізми становлення і розвитку особистості у процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтована діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей і молоді під час розв'язання суспільних, економічних та інших проблем суспільства.

Предмет і завдання соціальної педагогіки. Провідні категорії соціальної педагогіки: соціальне середовище, соціалізація особистості, соціальна ситуація, формування, соціальна адаптація.

Основні принципи соціальної роботи з молоддю в суспільстві: принцип надання соціальної допомоги молодій людині; принцип гуманності; принцип поєднання допомоги із самодопомогою; принцип інтеграції тощо.

Основні напрями роботи соціального педагога: соціально-педагогічна робота у школі, патронаж обдарованих дітей, підтримка дітей з різними соціальними та фізичними аномаліями, захист дитинства, дитячого та юнацького руху, робота в осередках соціальної допомоги населенню. Форми організації соціальної роботи.

РОЗДІЛ II. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

ТЕМА 2.1. ТАКСОНОМІЯ ЦІЛЕЙ ВИХОВАННЯ

Поняття мети виховання як уявлення про його результат. Залежність цілей виховання від об'єктивних умов розвитку суспільства, філософських поглядів та педагогічної теорії.

Особливості формулювання цілей виховання у працях теоретиків педагогіки. Я.А. Коменський про мету виховання як підготовку до потойбічного життя шляхом реалізації людиною свого призначення у цьому світі. Виховання активного і підприємливого джентльмена як мета виховання у Дж. Локка. Ж.-Ж. Руссо про виховання вільної цілісної особистості у природовідповідному середовищі. Пізнання і розвиток своєї натури для досягнення щастя у спорідненій праці як мета виховання у Г.С. Сковороди. Гармонійний природовідповідний розвиток усіх сутнісних сил людської природи як мета виховання за Й.Г. Песталоцці. А. Дістервег про мету виховання як про розвиток самодіяльної особистості для служіння істині, добру, красі. Всебічний розвиток особистості на основах народності і гуманізму – мета виховання за К.Д. Ушинським. Формування національно свідомого громадянина шляхом залучення до загальнолюдської і національної культур як мета виховання за М.П. Драгомановим. А.С. Макаренко про мету виховання як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання як гармонійний розвиток високодуховної особистості за В.О. Сухомлинським. Служіння Богові й Україні – виховний ідеал Г. Ващенко.

Пріоритетні напрями та шляхи модернізації виховання в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Концепції національного виховання (1994), Концепції громадянського виховання в умовах розбудови української державності (2000), Концепції розвитку загальної середньої освіти (2000), Концепції «Нова Українська школа» (2016) та в інших нормативних документах.

ТЕМА 2.2. ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ

ПРОЦЕСІ

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців.

Специфіка процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатofакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання.

Сучасні концепції виховання: авторитарне, особистісно орієнтоване, вільне виховання тощо.

Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування переконань; формування вмінь, навичок і звичок поведінки.

Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і властивостей, які необхідно сформувати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання.

Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер відносин у процесі виховання; відповідність мети й організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивне самовиховання; ефективний розвиток і навчання; висока якість виховних впливів; інтенсивний вплив на «внутрішню сферу» вихованців; висока інтенсивність та якість спілкування між самими вихованцями тощо.

Самовиховання і перевиховання.

Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у ньому. Поняття принципів виховання. Основні принципи виховання: природовідповідність, діяльнісний підхід, культуровідповідність, опора на позитивне, гуманізація стосунків, особистісний підхід, суспільна

спрямованість виховання, зв'язок сім'ї з життям суспільства, єдність виховних впливів.

Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості: ідеї свободи, рівності, національної та особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та ін. Складові процесу виховання.

ТЕМА 2.3. ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, політично і юридично дієздатною і захищеною. Формування в молоді високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреб у служінні їй у контексті громадянського виховання. Гуманізм, демократія, соціальна справедливість державотворчих процесів – основні засади громадянського виховання в Україні.

Громадянська освіта як процес і результат формування знань про права та обов'язки людини, формування соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, що передбачає політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства.

Громадянська освіта як підґрунтя громадянської і політичної соціалізації майбутнього громадянина, що його обумовлює і забезпечує. Зміст і форми громадянської освіти.

Громадянськість як один із критеріїв і результатів (показників) громадянського виховання, багатоаспектне поняття, що складається з моральної, правової та політичної культури, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні відносини у світовому співтоваристві.

Сучасні наукові підходи до розуміння сутності громадянськості.

Складові громадянськості: знання, переживання і вчинки. Взаємозв'язок складових громадянськості на певних етапах розвитку емоційного компонента, формування почуттєвої сфери особистості.

Громадянськість як найскладніше особистісне утворення, що включає патріотичні та інтернаціональні почуття, правову та моральну культури (у тому числі загальнолюдські цінності), почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу та довіру до громадян, до державної влади. Мета, критерії, результат громадянського виховання і громадянської освіти особистості.

Основні програмні орієнтири щодо виховання громадянина України в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, концепції «Нова Українська школа» (2016) та інших документах.

Пріоритетні підходи та принципи виховання громадянина. Науковий, конкретно-історичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний підходи. Принципи гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності міждисциплінарної інтегрованості, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Пріоритетні завдання громадянського виховання: формування національної самосвідомості, почуття патріотизму, утвердження гуманістичної моралі, формування соціальної активності і професійної компетентності, розвиток критичного мислення, формування політичної культури, толерантного ставлення до інших культур, виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, фашизму, месіанських настроїв та ін.

Складові громадянського виховання: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, дбайливе ставлення до природи,

моральність, культура поведінки, мотивація до праці.

Форми і методи громадянського виховання.

Система громадянських цінностей і критерії громадянської вихованості, показники результативності громадянського виховання.

Діагностика громадянськості. Рівні громадянської вихованості. Антигромадянськість.

Громадянські знання, громадянські переживання, громадянські вчинки у процесі формування громадянськості.

Інститути громадянського виховання: дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, позашкільні заклади освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації, засоби масової інформації

ТЕМА 2.4. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, умінь і навичок моральної поведінки.

Поняття про мораль, моральні норми, моральний ідеал, моральний кодекс, моральність, моральні переконання.

Етика як основа морального виховання. Світові моральні (етичні) системи. Ціннісно орієнтована етика. О. Вишневський про моральні цінності.

Мета і завдання морального виховання школярів. Концепція національного виховання (1994) про провідні завдання морального виховання учнів.

Організація морального виховання школярів. Зміст, форми та методи морального виховання.

Діагностика моральної вихованості.

Виховання національної свідомості як невід'ємна складова морального виховання. Форми, методи, засоби виховання любові до вітчизни, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати.

Виховання якостей, пов'язаних з органічними потребами і можливостями дитини.

Виховання якостей, пов'язаних з усвідомленням своєї сили і слабкості. Фізична сила, сміливість, честь, гордість, честолюбство, властолюбство, боязливість і страх, заздрість. Значення цих якостей для морального розвитку.

Виховання якостей, що впливають на потребу школяра у діяльності. Нудьга та лінощі, запобігання їм. Виховання соціально орієнтованої особистості. Колективізм, дружба, гуманізм.

Релігійні почуття та їх виховання. Добровільне прагнення дитини до релігійного виховання і фанатизму, їх значення у моральному вихованні.

Особливості морального виховання в народній педагогіці. Історична зумовленість цілей морального виховання народним світобаченням і традиційним укладом життя народу. Специфіка суб'єктів народнопедагогічного впливу (батьки, родина, громада, церква, однолітки тощо) та засобів (усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, спільна праця, рідна мова та ін.) у моральному вихованні дітей.

Умови ефективності морального виховання: створення психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського життя; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку школярів; раціональне співвідношення між словесними і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність моральної свідомості і поведінки; своєчасне вживання виховних заходів щодо попередження аморальних явищ в учнівському колективі; подолання авторитарного стилю у вихованні.

ТЕМА 2.5. РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Розумове виховання як виховна діяльність, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Поняття про розумовий розвиток. Критерії і результати розумового виховання.

Забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування на цій основі наукового світогляду як мета

розумового виховання. Зміст і пріоритетні завдання розумового виховання.

Розумове виховання як умова оволодіння різними видами мислення й ефективного формування наукового світогляду.

Науковий світогляд як цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що відображають ставлення людини до дійсності і до себе. Структурні елементи наукового світогляду: система наукових знань, погляди, переконання, ідеали.

Функції світогляду: просвітницька, виховна, розвиваюча, організаційна, прогностична.

Основні ознаки сучасного наукового світогляду: науковий характер, гуманізм, патріотизм та інтернаціоналізм, оптимізм, негативне ставлення до будь-якої аморальності.

Зміст процесу формування наукового світогляду: засвоєння учнями системи наукових знань; формування глибокої переконаності в істинності наукових знань; залучення до активної трудової і громадської діяльності. Значення й особливості предметів природничо-математичного і суспільно-гуманітарного циклу для формування світогляду.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду: доказовість теоретичних висновків і фактів; керування принципом історизму; розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів у процесі навчання; стимулювання емоційного ставлення учнів до матеріалу, що вивчається; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів під час діяльності; зв'язок навчання і виховання з життям.

Науковий світогляд і релігія. Світський характер виховання в сучасній школі.

ТЕМА 2.6. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Поняття про фізичний розвиток дитини як основи для інших видів розвитку.

Фізіологічні особливості розвитку школяра на різних вікових етапах.

Режим дня як умова правильного фізичного розвитку.

Значення руху для фізичного розвитку школярів. Ігри і прогулянки на свіжому повітрі. Гімнастичні вправи. Формування інтересу до фізкультури і спорту.

Фізична культура як частина способу життя людини, що є системою спортивної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних і духовних сил.

Функції фізичної культури: розвиваюча, освітня, оздоровча, гігієнічна, загальнокультурна.

Фізичне виховання як цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної і спортивної діяльності дітей. Мета і завдання фізичного виховання.

Основні механізми фізичного виховання: фізкультурно-спортивна діяльність; система відносин у процесі цієї діяльності, духовне спілкування.

Напрями фізичного виховання: зміцнення здоров'я і загартування, сприяння фізичному розвитку учнів; формування і вдосконалення рухових умінь і навичок у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні; розвиток основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності); формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами; виховання гігієнічних навичок.

Зміст фізичного виховання школярів у межах навчальних програм: засвоєння теоретичних відомостей (знання із загальної гігієни та гігієни фізичних вправ); гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку; легка атлетика; рухливі ігри, розраховані на розвиток кмітливості, спритності, швидкості, виховання колективізму і дисциплінованості; спортивні ігри; лижна підготовки; кросова і ковзанярська підготовка; плавання.

Фізичне виховання як компонент цілісного розвитку особистості в козацькій педагогіці. Провідні засоби фізичного виховання в козацькій педагогіці: загартування тіла, народні ігри, лови, плавання, оволодіння холодною і вогнепальною зброєю, козацькі єдиноборства.

ТЕМА 2.7. СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ

Статеве виховання як цілеспрямований розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі і вміння керувати своїми почуттями і вчинками. Фізичні і морально-етичні аспекти статевого виховання. Функції статевого виховання: просвітницька, виховна, гігієнічна.

Мета і завдання статевого виховання.

Специфіка змісту статевого виховання у дітей різних вікових періодів.

Формування духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів як провідні завдання статевого виховання.

Вплив соціокультурних чинників на статеву поведінку підлітків. Роль виховної роботи зі статевого виховання з дітьми підліткового віку. Підліткова сексуальність та її особливості. Проблеми і наслідки низької статевої культури та шляхи її профілактики: формування наукових знань про біологічні та соціальні проблеми розвитку хлопчиків і дівчаток; ознайомлення з особливостями їх конституції та анатомо-фізіологічного розвитку, питаннями продовження роду; формування моральності та почуття дружби, поваги у стосунках між чоловіком і жінкою, ідеалу кохання, моральних «гальм», які б сприяли попередженню статевої розпусти; виховання відповідальності за створення сім'ї, продовження роду, виховання в учнів поваги до себе, чоловічої та жіночої гідності, формування правильних взаємовідносин між статями, формування таких почуттів, як сором, совість, скромність, відповідальність за свої дії у статевих відносинах.

Підготовка учнівської молоді до майбутнього сімейного життя як мета статевого виховання. Вивчення етики і психології сімейного життя, використання різноманітних форм і методів позакласної роботи у статевому вихованні.

Умови ефективності статевого виховання: врахування умов сімейного виховання і прикладу батьків; диференціація змісту, засобів, напрямів виховних впливів на хлопців і дівчат; використання реальних прикладів вірного кохання і щасливого подружнього життя; своєчасність виховних впливів.

ТЕМА 2.8. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Естетичне виховання як педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси у всіх сферах діяльності людини. Обізнаність та самовираження у сфері культури як одна з ключових компетентностей Нової української школи.

Мета і завдання естетичного виховання. В.О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення і розвитку особистості.

Естетична свідомість та естетична поведінка школярів у системі естетичного виховання. Поняття естетичної свідомості та її структура (естетичне сприймання, естетичне почуття, естетичне судження, естетичні смаки, естетичний ідеал).

Джерела естетичного виховання у школі: естетика дитячого життя, естетичне сприйняття природи, виховання засобами мистецтва, естетична спрямованість усіх видів діяльності учнів.

Естетичні елементи навчальних предметів. Навчальні предмети художнього циклу: література, музика, образотворче мистецтво.

Естетичне виховання у позакласній роботі: художня самодіяльність, гуртки, студії, центри естетичного виховання. Форми естетичного виховання.

Умови ефективного естетичного виховання.

ТЕМА 2.9. ТРУДОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ

Трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок трудової діяльності.

Особливості трудового виховання в українській народній педагогіці та в історії педагогічної думки. Світоглядні основи та природовідповідний характер трудового виховання дітей у народній педагогіці. Педагогіка народного календаря. Ідея «сродної праці» Г.С. Сковороди. Антропологічні обґрунтування К.Д. Ушинським необхідності праці в житті людини. Трудова

основа виховання за А.С. Макаренком. Праця як одна із сутнісних основ педагогічної системи В.О. Сухомлинського.

Пріоритетні завдання трудового виховання: психологічна готовність особистості до праці, формування спеціальних знань і вмінь.

Продуктивна, суспільно корисна праця учнів, праця з побутового самообслуговування. Культура праці.

Принципи трудового виховання: цілеспрямованість, доступність і посиленість праці; ініціативність і самостійність, систематичність, взаємозв'язок з навчанням тощо.

Критерії трудової вихованості: висока особиста зацікавленість і продуктивність у праці; трудова активність і творче ставлення до праці; трудова, виробнича, планова, технологічна дисципліна; працелюбність.

Умови ефективності трудового виховання.

Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів.

Економічна свідомість й економічне мислення у структурі економічної культури.

Мета та основні завдання економічного виховання. Суспільна активність, підприємливість, ініціативність, господарське й бережливе ставлення до суспільного добра, раціоналізаторські здібності, відповідальність у системі економічного виховання. Зміст економічної освіти. Форми і методи економічного виховання та освіти.

Ініціативність і підприємливість як одна з ключових компетентностей Нової української школи.

Професійна орієнтація як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги учням у професійному самовизначенні відповідно до особистих нахилів, здібностей, покликання і з урахуванням суспільних потреб.

Напрями професійної орієнтації в навчально-пізнавальному процесі: професійна освіта, професійне виховання, професійне консультування, елементи професійної адаптації.

Професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація як складові профорієнтаційної роботи.

Етапи профорієнтаційної роботи: початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий, базовий (визначальний).

Форми профорієнтаційної роботи.

ТЕМА 2.10. ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури в учнів.

Мета та основні завдання екологічного виховання. Знання про навколишнє середовище, екологічні ціннісні орієнтації, екологічний стиль мислення, відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я, уміння і навички розв'язання екологічних проблем, участь у природоохоронній роботі, передбачення можливих негативних наслідків природо перетворювальної діяльності людини у структурі екологічної культури.

Напрями екологічного виховання: формування екологічних уявлень особистості; формування ставлення особистості до світу природи; формування стратегій і технологій взаємодії зі світом природи.

Екологічна грамотність і здорове життя як одна з ключових компетентностей Нової української школи.

Екологічне виховання у циклі природничих дисциплін. Екологічне виховання у циклі гуманітарних дисциплін. Екологізація педагогічного середовища.

Позаурочні форми екологічного виховання: екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи, екологічна школа, екологічні експозиції, екологічні походи, рейди, екскурсії, екологічні табори.

Технологічні основи екологічної діяльності школярів: утримання рослин і тварин, еколого-краєзнавча діяльність школярів, організація біотехнічної діяльності учнів.

Умови ефективності екологічного виховання: оптимізація змісту

неперервної екологічної освіти; створення відповідного виховуючого середовища; удосконалення форм і методів екологічного виховання, залучення школярів до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи.

ТЕМА 2.11. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Поняття про методи, прийоми і засоби виховання. Методи виховання як способи взаємодії вихователя і вихованців, спрямовані на досягнення завдань виховання. Прийом виховання як складова частина методу, що забезпечує його застосування в певних умовах. Засоби виховання як надбання матеріальної і духовної культури, що підвищують ефективність обраних методів.

Поняття про класифікацію методів виховання.

Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Переконання, навіювання і приклад у спортивному вихованні. Вимоги до використання словесних методів. Методи і засоби переконання школярів.

Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. Роль педагогічної вимоги, вправ і привчання, прогнозування у спортивному вихованні.

Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання.

Методи самовиховання та їх роль у вихованні особистості. Методи самовиховання: самоспостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль.

Принципи “педагогіки партнерства” в контексті реалізації концепції

«Нова українська школа».

Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню й умовам його вирішення, віковим та індивідуальним особливостям школярів.

ТЕМА 2.12. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОЛЕКТИВУ

Колектив як організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою).

Типи шкільних колективів: навчальні, самодіяльні, тимчасові, за інтересами, товариства.

Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча.

Взаємозумовленість розвитку особистості і колективу. Внесок А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у становлення сучасної теорії колективу. Ідеї А.С. Макаренка про стиль і тон колективу, принципи його життєдіяльності.

Діалектика розвитку колективу. Актив, органи самоврядування, лідери в учнівському колективі. Засоби згуртування колективу: закон руху колективу (перспективних ліній розвитку), традиції як усталені форми колективного життя, принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорий тон життя колективу, суверенітет колективу, рівність, свобода членів і добровільність вступу в колектив, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу.

Етапи (стадії) розвитку учнівського колективу. Стадійність розвитку учнівського колективу в теорії А.С. Макаренка. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку.

Методи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появі груп негативного спрямування.

Учнівське самоврядування. Структура шкільного самоврядування, його організація, основні форми і зміст діяльності. Варіанти створення органів самоврядування.

Виховний вплив колективу.

Програма вивчення учнівського колективу.

ТЕМА 2.13. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Поняття про позакласну і позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи як композиційна побудова виховного процесу. Функції форм виховної роботи: організаторська, регулююча, інформаційна.

Різноманітність форм виховної роботи. Класифікація форм виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу: ігри, заходи, справи.

Інноваційні форми виховної роботи як результат спільної творчої діяльності педагогів, вихованців, батьківської громадськості. Приклади інноваційних форм виховної роботи.

Поняття про виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до організації та проведення виховного заходу, його структура та зміст.

Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя у процесі організації та проведення гри.

Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як форму організації і здійснення конкретної діяльності вихованців. І.К. Іванов про специфіку, складові ознаки колективної творчої діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія. Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист

проектів. Класифікація форм колективної творчої діяльності.

Багатоваріантність форм та необхідність їх постійного оновлення. Алгоритм вибору форм виховної роботи: врахування виховних завдань конкретного періоду; формування змісту виховної роботи та конкретизація видів діяльності в учнівському колективі, їх відповідність виховним завданням; складання варіанта можливих способів реалізації поставлених завдань на основі врахування принципів організації виховного процесу, інтересів і можливостей вихованців, матеріальної бази, зовнішніх умов, можливостей педагогів та батьків учнів; пошук форм роботи на основі колективного цілепокладання; забезпечення відповідності обраних форм змісту виховання.

Проблема оптимального вибору форм виховної роботи. Роль сценарію у складанні авторської розробки.

ТЕМА 2.14. ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Органічний взаємозв'язок виховання і самовиховання у процесі формування особистості. Поняття про самовиховання як свідому діяльність людини, спрямовану на вироблення в себе позитивних рис і подолання негативних.

Умови успішного самовиховання: знання людини самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси, воля, уміння керувати своїми діями, наявність ідеалу та ін.

Форми самовиховання: завдання собі, оцінка прожитого дня, визначення правил своєї поведінки, самохарактеристика, вироблення особистих планів тощо.

Самовиховання особистості і розвиток колективу.

Самоосвіта як самовиховання розуму. Форми самоосвітньої діяльності.

Розвиток теорії самовиховання.

Структурні компоненти самовиховання: цілі самовиховання, зміст і завдання самовиховання, засоби самовиховання, результати самовиховання.

Роль ідеалу у самовихованні особистості.

Основні організаційні етапи самовиховання: самомотивація, самопізнання, самоаналіз, самовдосконалення.

Методи самовиховання: самопізнання та самооцінка (самопостереження, самоаналіз, самовипробування, самоосвіта); самостимулювання (самокритика, самопримус, самонаказ, самообмеження); самопрограмування тощо.

Засоби самовиховання.

Стимулювання; самовиховання як педагогічне завдання. Реалізація поставлених завдань, радість успіху і стимулювання внутрішньої активності людини. Основні фактори, що спонукають особистість до самовиховання. Використання цих факторів у процесі стимулювання учнів до роботи над собою.

Діагностування готовності дитини до самовиховання (когнітивне, мотиваційне, діяльнісне). Методи діагностики: аналіз мотивів самовиховання, спостереження, бесіда, експрес-опитування учнів та їхніх батьків, хронометраж часу, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний консиліум.

Професійне самовиховання. Індивідуальний план професійного самовиховання майбутнього вчителя.

ТЕМА 2.15. СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУТИ ВИХОВАННЯ. МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ

Суспільні інститути як відносно стійкі моделі поведінки людей та організацій, що історично склалися у певній сфері життєдіяльності суспільства: сім'я, церква, школа, громадські дитячі та молодіжні організації, позашкільні навчально-виховні заклади.

Позашкільні навчально-виховні заклади – заклади освіти, що дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, здобувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист: палаци, будинки, станції, клуби і центри дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та

інші заклади.

Види діяльності позашкільного закладу: зустрічі з діячами науки, техніки, мистецтва, організація виставок дитячої творчості, аукціонів талантів, оглядів, конкурсів, презентацій, бенефісів, галерей тощо.

Сім'я – невід'ємний елемент соціальної структури суспільства, сполучна ланка між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями. Роль сім'ї в духовному, економічному, соціальному розвитку суспільства. Основні функції сучасної сім'ї: економічна, репродуктивна, виховна, рекреативна, комунікативна, регулятивна. Виховна функція сім'ї як первинна соціалізація дітей, привчання їх до соціальної зрілості. Деформація функцій сучасної сім'ї.

Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють. Виховний ідеал української сім'ї. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Провідні напрями виховання дітей у сім'ї: формування особистісних якостей громадянина, правове виховання, моральне виховання, статеве виховання, художньо-естетичне виховання, формування духовності і духовної культури, родинно-побутової культури, патріотичне виховання, формування мовної культури, екологічне виховання, забезпечення фізичного розвитку дітей, розумове виховання, розвиток індивідуальних здібностей.

Зміст сімейного виховання.

Методи сімейного виховання як прийоми організації і справляння систематичного впливу батьків на дітей. Особистий приклад батьків, вправи і привчання, організація режиму навчання, праці і відпочинку дітей, виконання ними різних доручень та обов'язків, ігри, пояснення, поради, настанови в системі методів сімейного виховання. Заохочення і покарання в сім'ї. Умови ефективного вибору методів виховання дітей у сім'ї: знання батьками своїх дітей, особистісні якості батьків, наявність спільної діяльності, рівень загальної і педагогічної освіти.

Народні традиції і звичаї у сімейному вихованні.

Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми; взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових і психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог до дитини.

Істинний (справжній) і фальшивий батьківський авторитет.

Провідні завдання співпраці класного керівника з батьками вихованців. Педагогічна освіта батьків. Залучення батьків до виховної роботи.

Форми взаємодії класного керівника з батьками вихованців – певний порядок організації їхньої спільної діяльності і спілкування. Класифікація форм взаємодії класного керівника з батьками вихованців.

Колективні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів. Батьківські збори. Педагогічні вимоги до організації і проведення батьківських зборів.

Групові форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: педагогічний лекторій, конференція, вечір запитань і відповідей, диспут, зустрічі з адміністрацією закладу, групові консультації, практичні заняття, взаємодія з батьківським комітетом.

Індивідуальні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, індивідуальна бесіда з батьками, консультація, листування.

ТЕМА 2.16. ВИХОВНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

Поняття про превентивне виховання дітей і молоді як комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Концепція превентивного виховання дітей і молоді про формування правової відповідальності дітей і молоді. Конституція як основний документ, що

розкриває сутність державного права.

Система превентивного виховання як комплекс заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих відносин.

Мета превентивного виховання та формування сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Поліаспектність превентивного виховання.

Основні завдання, зміст і пріоритетні напрями превентивного виховання.

Функції превентивного виховання: діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно-методична, інтегративно-просвітницька.

Структура правової свідомості особистості: правова грамотність, морально-правові і політичні почуття, правове мислення.

Зміст правової культури особистості: знання правових норм; розвинена морально-правова емоційна сфера і мислення; вміння використовувати норми права в інтересах організацій, громадян; потреба у правовій освіті і боротьбі з правопорушеннями. Запобігання правопорушенням серед учнів.

Поняття про педагогічно занедбаних дітей. Причини педагогічної занедбаності. Перевиховання як виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом негативних умов виховання. Виправлення – результат перевиховання. Групи неповнолітніх, які підлягають перевихованню: важковиховувані діти, педагогічно занедбані підлітки, підлітки-правопорушники, неповнолітні злочинці.

Зміст процесу перевиховання: встановлення сутнісних причин відхилень у моральному розвитку школярів; визначення шляхів і засобів, що впливають на формування стереотипу поведінки; активізація позиції школярів у суспільно корисній діяльності; створення ситуації успіху в навчальній діяльності і сфері дозвілля; застосування системи вимог, засобів

заохочення, осуду, стимулювання, контролю.

Функції перевиховання: відновлення, компенсування, стимулювання, виправлення.

Етапи перевиховання: підготовчий, початковий, переломний, завершальний.

Принципи перевиховання: поєднання переконання з примусом, гуманне ставлення до важковиховуваних, об'єктивне ставлення до важковиховуваних у процесі перевиховання, необхідність справляння педагогічного впливу на важковиховуваних у неафектному стані, провідна роль наставника у перевихованні.

ТЕМА 2.17. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» про пріоритетні напрями діяльності сучасного вихователя.

Класний керівник як педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи, окремими учнями, їхніми батьками; організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку вихованців, їх соціального захисту.

Функції класного керівника і вихователя: розвиваюча, виховна, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна.

Основні напрями діяльності і пріоритетні завдання сучасного класного керівника: виховання громадянина України; формування особистості учня, його наукового світогляду, розвиток його здібностей та обдарувань; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів поваги до

Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії; реалізація права учнів на вільне формування світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та до здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя.

Організація діяльності, права та обов'язки класного керівника.

Форми і методи роботи класного керівника. Робота вихователя з батьками вихованців. Форми співпраці класного керівника з батьками вихованців.

Планування виховної роботи. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; узгодженість із загальним планом школи; конкретність; розумне поєднання форм роботи; єдність видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї, громадськості.

Принципи планування: урахування діяльнісного підходу, гнучкість планування, оперативність, принцип прихованого педагогічного впливу, урахування вікових особливостей розвитку вихованців.

Структура плану роботи класного керівника: аналіз рівня вихованості учнів і розвитку колективу, виховні завдання на конкретний період; основні виховні справи в учнівському колективі; індивідуальна виховна робота з учнями; організація справ з охорони життя та інтересів дітей; робота з батьками; самоаналіз виховної діяльності.

Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методи педагогічної діагностики. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості, рівень вихованості.

РОЗДІЛ III. ДИДАКТИКА

ТЕМА 3.1. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ

Поняття про дидактику. З історії її розвитку Я.А. Коменський як засновник дидактики. Вагомий внесок Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, Д. Дьюї у розвиток дидактики. Основні категорії дидактики: навчання, освіта і самоосвіта, мета, принципи, методи і форми навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі її розвитку.

Поняття про процес навчання: методологічні основи, двосторонній характер (викладання, учіння), рушійні сили навчального процесу (протиріччя, мотиви).

Єдність освітньої, виховної і розвиваючої функцій процесу навчання. Завдання освіти та шляхи їх вирішення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законі України «Про освіту».

Процес навчання як система; її компоненти: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий, контрольню-регулюючий, оцінно-результативний.

Структура діяльності вчителя в навчальному процесі: планування, організація навчальних дій, стимулювання, контроль, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів. Особливості діяльності вчителя в сучасних умовах реформування загальноосвітньої школи.

Психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності школярів. Навчання як система пізнавальних дій, спрямованих на вирішення освітніх завдань. Структура процесу засвоєння знань (сприйняття, осмислення, розуміння, закріплення, застосування). Роль педагогічної техніки у процесі навчання.

Навчання як багатовимірне явище. Цілеспрямованість, динамічність процесу навчання, його перманентність, комплексність. Продукт процесу навчання, його компоненти: знання, уміння, навички; світогляд особистості; інтелектуальний розвиток; пізнавальні та самоосвітні вміння; політехнічна підготовка тощо.

ТЕМА 3.2. ЗАКОНИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ

НАВЧАННЯ

Закони навчання: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм та методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня та освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання та розвитку; закон зумовленості результатів навчання характером освітньої діяльності учнів; закон цілісності та єдності освітнього процесу, залежність ефективності навчання від об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Класифікація закономірностей навчання. *Загальні закономірності*: цілі навчання залежать від рівня і темпів, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики; результативність навчання зумовлюється внутрішніми і зовнішніми умовами та стимуляторами; ефективність дидактичних методів залежить від завдань, змісту, організації, матеріально-технічного забезпечення навчання та від віку і навчальних можливостей учнів; продуктивність навчання спричиняється інтенсивністю зворотних зв'язків, обґрунтованістю регулюючих впливів у процесі навчання; кінцевий результат процесу навчання залежить від результатів попередніх етапів навчання, характеру й обсягу матеріалу, що вивчається, організаційно-педагогічного впливу педагогів, здатності учнів до навчання, часу навчання. *Конкретні закономірності*: дидактичні – результати навчання залежать від методів, засобів навчання, значущості змісту, усвідомлення цілей навчання учнями тощо; гносеологічні – продуктивність засвоєння знань, умінь прямо пропорційна потребі вчитися, вмінню вчитися, обсягу пізнавальної діяльності учнів, рівню проблемності навчання тощо; психологічні – продуктивність навчання прямо пропорційна інтересу, навчальним можливостям учнів, рівню їх пізнавальної активності, розвитку пам'яті, працездатності тощо, управлінські – наприклад: ефективність навчання прямо пропорційна частоті й обсягу зворотного зв'язку, кількості та якості управлінської інформації, стану і можливостям учнів та ін.; соціологічні – продуктивність навчання залежить від обсягу й інтенсивності пізнавальних контактів тощо; організаційні – ефективність навчання залежить від організації, ставлення учнів до навчальної праці,

працездатності учнів та вчителів тощо.

Я.А. Коменський про принципи та правила навчання. Принципи і правила навчання в сучасній дидактиці, їх співвідношення. Система дидактичних принципів: науковість, систематичність і послідовність, доступність, зв'язок теорії з практикою, свідомість й активність учнів у навчанні, наочність, забезпечення міцності знань, умінь і навичок, природовідповідність у навчанні тощо. Принцип науковості, його сутність та шляхи забезпечення в навчальному процесі.

Шляхи забезпечення систематичності і послідовності у навчанні. Логіка навчального предмета і логіка науки. Міжпредметні зв'язки.

Принцип зв'язку навчання з життям. Практика у процесі пізнавальної діяльності учнів. Політехнічна освіта як умова і результат реалізації цього принципу.

Сутність та умови свідомого навчання. Реалізація свідомості та активності учнів у навчальному процесі. Формалізм у навчальній роботі та шляхи його подолання.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовленості і загального розвитку як умова реалізації принципу доступності.

Принцип наочності. Сутність «Золотого правила», сформульованого Я.А. Коменським. Види наочності, вимоги до її оформлення та використання у процесі навчання.

Нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, особистісно зорієнтованого навчання тощо.

Принципи навчання як категорія дидактики. Взаємозв'язок і взаємозумовленість принципів навчання. Взаємозв'язок принципів і правил навчання.

ТЕМА 3.3. ЗМІСТ ОСВІТИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття змісту освіти; знання, уміння, навички.

Загальна, політехнічна, професійна освіта, їх взаємозв'язок.

Підходи до визначення змісту освіти. Теорія формальної освіти та її представники в історії педагогічної думки (Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов). Теорія матеріальної освіти (Я.А. Коменський). Наукові основи визначення змісту освіти, критерії його відбору: цілісне відображення завдань формування всебічно розвиненої особистості у змісті освіти; наукова і практична значущість змісту навчальних предметів; відповідність складності змісту реальним навчальним можливостям школярів відповідного віку; відповідність обсягу змісту предмета навчальному часу, що відводиться для його вивчення, відповідність методичній і матеріальній базі сучасної школи.

Основні засоби фундаменталізації освіти: зміна співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти, зміна змісту і методології навчального процесу, реалізація тріади «екологічне виховання – екологічне навчання – екологічна освіта» тощо.

Зміст освіти у світлі вимог Закону «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) та Національної доктрини освіти України у XXI столітті.

Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, посилена увага до вивчення математики, поглиблене вивчення іноземних мов, економічних і технічних дисциплін, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у міждисциплінарних предметів і тем зміст освіти тощо.

Джерела формування змісту освіти – основні сфери самовизначення особистості: людина, суспільство, природа, ноосфера.

Основні компоненти змісту освіти: базовий; компонент, що відображає національну і регіональну специфіку; компонент, що відображає спеціалізацію школи, її своєрідність; компонент змісту, який може варіювати учитель, і компонент, в якому вільний вибір надається учневі.

Державний стандарт загальної середньої освіти згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту». Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому основних компонентів змісту освіти.

Навчальні програми, підручники загальноосвітньої школи, їх аналіз (на прикладі предмета спеціалізації).

Зміст освіти у сучасних школах розвинених країн світу. Залежність змісту середньої освіти від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, його перспектив та життєвої перспективи конкретного учня. Загальна інтелектуалізація змісту освіти у процесі освітніх реформ шляхом збільшення навчального часу на вивчення предметів природничо-математичного та інформаційно-технологічного циклів; навчання за допомогою комплексних, модульних, поглиблених, спеціалізованих та інших типів навчальних програм. Уведення державних стандартів змісту освіти та національних навчальних планів у країнах з децентралізованою системою управління освітою (США, Великобританія).

Актуальні проблеми змісту освіти у сучасній вітчизняній школі.

ТЕМА 3.4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатовимірне явище. Різні підходи до визначення методів навчання: методи навчання як способи передачі навчальної інформації; як способи залучення до безпосередньої практичної діяльності; як способи спільної діяльності вчителя та учнів із досягнення поставлених дидактичних завдань; як способи організації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів.

Різноманітність методів навчання, їх класифікації.

Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика).

Класифікація методів навчання за призначенням: набуття знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь і навичок (М.А. Данилов, Б.П. Єсіпов).

Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і вдосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок (Г.І. Щукіна, І.Т. Огородников та ін.).

Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні); репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін). Характеристика методів цієї класифікації.

Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності (Ю.К. Бабанський). Сутність методів навчання.

Визначення методів організації творчої діяльності учнів: дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання. Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя й учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура та вимоги функціонування цих методів.

Метод проектів, його сутність. Типологія проектів: за домінуючою в проекті діяльністю (дослідницькі, творчі, ігрові, прикладні та ін.); за предметно-змістовною спрямованістю (літературно-творчі, природничо-наукові, музичні, екологічні, історичні тощо); за тривалістю виконання (короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі).

Основні вимоги до використання методу проектів. Загальні підходи до структурування проекту. Параметри оцінки проектної діяльності учнів.

Інтерактивні методи (з англ. *interactive* – «той, хто взаємодіє, впливає на іншого»), інтерактивне навчання, його характерні особливості. Етапи інтерактивного навчання.

Засоби навчання. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання.

Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

ТЕМА 3.5. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ

В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття про форми навчання (індивідуальна, групова, колективна) та організаційні форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота тощо).

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, план Трампа, мангеймська, Дальтон-план, бригадно-лабораторна тощо.

Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків, їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо).

Нестандартний урок: особливості організації діяльності вчителя й учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), уроки змагання (уроки-КВВ, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки – творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консиліуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, уроки-парадокси тощо), театралізовані уроки, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з різновіковим складом учнів, ділові уроки, рольові ігри та ін.

Основні вимоги до сучасного уроку: організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку. Підготовка вчителя до уроку: попередня, безпосередня.

Тематичне і поурочне планування навчальної роботи вчителя. Саморегуляція педагогічної діяльності у процесі підготовки і проведення уроку. Самоаналіз і самооцінка уроку. Алгоритм аналізу уроку.

Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих

форм роботи.

Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід до організації домашньої роботи школярів.

Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності.

Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань. Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно до навчальної роботи). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів.

Альтернативні форми організації навчання у вітчизняній і зарубіжній практиці (уроки – ділові ігри, уроки-мандрівки, уроки-консиліуми тощо; навчальні центри за інтересами, «школи без стін», відкриті навчання та ін.).

ТЕМА 3.6. СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Поняття «технологія навчання». Методологічні основи педагогічної технології: концептуальність, науковість, системність, оптимальність, ефективність, результативність тощо. Структура педагогічної технології: концептуальний, змістовний, процесуальний компоненти, їх характеристика.

Види технологій (залежно від позиції учня у процесі навчання): авторитарні, дидакто-центричні, особистісно орієнтовані, гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання тощо.

Проблемне навчання як дидактична технологія, її характерні ознаки. Основні етапи (ланки) проблемного навчання (створення проблемної ситуації і формулювання навчальної проблеми; усвідомлення і прийняття її школярами; висунення гіпотези; розв'язання проблеми; перевірка результату). Проблемна ситуація, засоби її створення: проблемні питання, дослідницькі завдання, пізнавальні задачі (емпіричні, теоретичні, логічні) тощо. Перебіг розв'язання проблемної ситуації. Організація проблемно-пошукової діяльності учнів. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Формування науково-

дослідницьких умінь учнів.

Технологія «перевернутий клас».

Технологія та моделі змішаного навчання.

Програмована технологія навчання з опосередкованим керівництвом пізнавальною діяльністю школярів, її сутність. Принципи програмування (лінійний, розгалужений, змішаний). Способи програмування. Особливості структури підручника у програмованому навчанні. Перспективи розвитку і застосування програмованого навчання.

Комп'ютерні технології навчання. Алгоритм як система послідовних дій. Умови ефективності програмованого і комп'ютерного навчання. Модульне навчання: мотиваційний, контрольо-смысловий та адаптивно-перетворюючий модулі у процесі навчання.

Розвиваючі технології навчання як основа формування творчої особистості, їх суттєві ознаки, принципи.

Особистісно орієнтовані технології навчання, їх сутність: психолого-педагогічна допомога дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Характеристика технології інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов), проєктна та інтерактивні технології навчання.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищій школі тощо.

Пошук нових педагогічних технологій у теорії і практиці навчання. Нові інформаційні технології навчання як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти в Україні, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти, формування самоосвітньої компетентності.

ТЕМА 3.7. ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності учнів – складова процесу навчання. Діагностування як сукупність контролю, перевірки, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування

подальшого розвитку.

Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: контролююча, навчальна, виховна, розвиваюча, орієнтуюча, діагностична тощо. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, їх завдання.

Організація контролю: час організації і проведення контролю, частота і послідовність, характер і форми (індивідуальна, групова, фронтальна).

Методи контролю і перевірки знань, умінь і навичок школярів: методи усного та письмового контролю, графічного, практичного, програмованого контролю. Тестування, вимоги до його проведення.

Правила обліку успішності (систематичність, поглибленість, усебічність, індивідуальний підхід, гласність, об'єктивність тощо).

Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий.

Оцінювання навчальних досягнень учнів як дидактична проблема. Тематична атестація: вимоги до її організації та проведення. Державна підсумкова атестація школярів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, її переваги. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти.

Моніторинг якості освіти в системі загальноосвітньої підготовки молоді. Об'єкти оцінювання, рівні функціонування (індивідуальний, локальний, муніципальний, регіональний, державний). Функції моніторингу (підзвітності, інформаційно-просвітницька, наукового прогресу, ухвалення рішень, адміністративного контролю тощо).

Види моніторингу. Згідно із суб'єктом проведення: зовнішній та внутрішній; відповідно до завдань: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Специфіка діагностування в різних типах шкіл, у системі диференційованого навчання. Контроль, оцінювання та облік результатів навчально-пізнавальної діяльності у досвіді роботи педагогів-новаторів.

Забезпечення якості вищої освіти. Системи зовнішнього та

внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

ТЕМА 3.8. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Поняття інтенсифікації та оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Державна програма «Вчитель» про значення відбору оптимального кола знань і вмінь, що формуються в учнів, про розширення можливостей для вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів.

Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні та якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами, перспективність, наукова обґрунтованість), існування елементів новизни та оригінальності тощо.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду: організаційні одиниці (методичні секції та об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо).

Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів (за вибором абітурієнта).

Система способів оптимізації навчального процесу; комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку: діагностика індивідуальних пізнавальних можливостей школярів, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, педагогічне проектування, диференціація й індивідуалізація навчання тощо.

Педагогічне проектування, його завдання, значення на сучасному етапі розвитку школи.

Диференціація та індивідуалізація навчання: сутність понять. «Зовнішня» і «внутрішня» диференціації, шляхи і засоби їх здійснення. Профільна й рівнева диференціації.

Навчання обдарованих учнів: суть, види, принципи. Форми, методи роботи (прискорене навчання, збагачене навчання, створення спеціальних класів і спеціальних шкіл тощо).

Самоврядування (самоорганізація) навчально-пізнавальної діяльності школярів і його роль у розв'язанні проблем диференціації та індивідуалізації навчального процесу у школі.

РОЗДІЛ IV. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ СИСТЕМАМИ

ТЕМА 4.1. СИСТЕМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ. НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ

Управління освітою як галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності, принципи та організаційні засади діяльності загальноосвітніх навчально-виховних закладів, розробляє оптимальні форми і методи управління освітою, питання наукової організації педагогічної праці у школі.

Типи шкіл в історії вітчизняної освіти: школи грамоти, школи книжного навчання, школи майстрів грамоти, монастирські та школи-дяківки у Київській Русі; братські школи, школи мандрівних дяків, колегіуми, школи мистецтв, католицькі та протестантські школи, академії часів українського національного Відродження; церковнопарафіяльні, повітові, міністерські, земські школи, гімназії, пансіони шляхетних дівчат, кадетські корпуси, ліцеї, університети ХІХ століття; єдина трудова політехнічна школа радянського часу. Спадкоємність традицій вітчизняної школи. Роль школи в поглибленні гуманістичних і демократичних основ життя суспільства.

Поняття системи освіти в Законі України «Про освіту». Структура освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Освітні рівні: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Наукові основи функціонування системи загальноосвітньої системи у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту».

Система загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади І–ІІ рівнів). Створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України – головна мета української системи освіти. Її завдання: формування особистості, професіонала-патріота України; збереження і продовження

української культурно-історичної традиції; виховання людини демократичного світогляду; формування цілісної картини світу і сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей; виховання здорового способу життя; формування трудової і моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської позиції тощо (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті).

Школа як культурний і соціальний інститут у системі безперервної освіти і провідна ланка у вітчизняній системі освіти. Вплив соціально-економічного, політичного ладу, культурно-історичних і національних особливостей на характер системи освіти у державі.

Основні принципи освіти в Україні: доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою та виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Національний характер освіти. Однаковий доступ до якісної освіти. Неперервність освіти – освіта впродовж життя. Єдність освіти і науки.

Органи освіти: їх функції та структура. Принципи управління закладами освіти: принцип державотворення, принцип науковості, принцип демократизації, принцип гуманізації, принцип цілеспрямованості, принцип плановості, принцип компетентності, принцип оптимізації, принцип ініціативи й активності, принцип об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти обов'язків, принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю (М.М. Фіцула). Шляхи модернізації управління освітою, які визначені в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті: пошук нових відкритих і демократичних моделей управління галуззю, утвердження державно-громадської системи управління.

Зв'язок освіти з розвитком громадянського суспільства. Створення шкіл нового типу: ліцеї, гімназії, коледжі, авторські школи тощо. Принципи їх організації.

Менеджмент інновацій в освіті та інноваційній освітній менеджмент.

Міжнародна співпраця та інтеграція у сфері освіти. Пріоритет національних інтересів, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворна спрямованість міжнародної співпраці, орієнтація на національні, загальнолюдські фундаментальні цінності.

Пріоритетні напрями реформування національної системи освіти України у XXI столітті. Реформа на основі концепції «Нова українська школа».

Пріоритети державної політики в розвитку освіти: особистісна орієнтація освіти, розвиток україномовного освітнього і культурного простору, формування національних та загальнолюдських цінностей, упровадження інформаційних педагогічних технологій, використання наукових результатів як бази і змісту навчання, інтеграція української освіти у європейський та світовий освітній простір тощо.

ТЕМА 4.2. УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Управління закладом освіти як комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності.

Загальноосвітні навчальні заклади в системі неперервної освіти в Україні. Правові, організаційні та фінансові засади ЗОШ у законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Навчальні плани, програми, стандарти змісту загальної освіти в різних типах шкіл.

Принципи управління освітою та школою: принцип науковості, принцип компетентності й відповідальності, принцип конкретності та діловитості, принцип економізації, принцип перспективності та цілеспрямованості, принцип плановості, принцип спеціалізації, принцип гуманізації, принцип національної свідомості й патріотизму.

Управлінські органи у школі: органи колегіального управління школою (конференція, рада школи, педагогічна рада тощо); адміністрація школи (директор, його заступники); органи громадського самоврядування (учком, профком, методична рада, батьківський комітет). Конференція колективу навчального закладу як вищий орган самоврядування у школі.

Функції управління: прогнозування, програмування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, коригування, стимулювання та ін.

Планування та облік роботи школи. План – головний елемент у керуванні. Вимоги до планування: чіткість, зрозумілість, педагогічна доцільність, єдине спрямування, концептуальна єдність заходів у досягненні сформульованих цілей. Види планування: перспективне, річне, поточне тощо.

Зміст річного планування: забезпечення прав особистості на освіту, управління підвищенням професійної кваліфікації вчителів, керівництво педагогічним процесом, організація підвищення якості виховного процесу, соціально-економічна діяльність школи, демократизація та координація внутрішньошкільного контролю.

Основні розділи річного плану школи: вступ, діяльність педагогічного колективу зі створення умов для реалізації Закону України «Про загальну середню освіту», організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток виховної системи, науково-теоретична та методична робота з кадрами, охорона здоров'я учнів, співдружність сім'ї, школи, громадськості, позашкільних установ з метою розвитку особистості учнів, організація контролю за діяльністю учасників навчально-виховного процесу тощо.

Інспектування загальноосвітнього закладу. Види інспектування: фронтальне, вибіркове, тематичне.

Особливості внутрішньошкільного контролю і його види: фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий.

Форми контролю: колективна, взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний, плановий або позаплановий (регулювальний).

Методи контролю: спостереження, перевірка документації, опитування, тестування, ретроспективний розбір тощо.

Актуалізація моніторингу навчально-виховної роботи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітній системі. Види освітнього моніторингу: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Напрями методичної роботи: поглиблення професійних знань, вивчення принципів розвитку національної школи, освоєння сучасних технологій навчання і виховання, упровадження передового педагогічного досвіду тощо.

Організаційні форми внутрішньої методичної роботи освітнього закладу: індивідуальні (самоосвіта, стажування, наставництво, консультації, дистанційне навчання тощо); колективні постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду тощо); колективні періодичні (педагогічні читання, методичні конференції, семінари, семінари-практикуми, методичні оперативні наради, лекторії, групові консультації тощо).

Нетрадиційні організаційні форми і методи методичної роботи: фестиваль педагогічних ідей і знахідок, методичний фестиваль, ярмарок педагогічної творчості, педагогічна олімпіада, педагогічний консиліум, ділова гра, рольова гра, педагогічна вікторина, творчі зустрічі, педагогічний консиліум, методичний аукціон, тренінги тощо.

Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Особливості діяльності інститутів післядипломної освіти. Форми підвищення кваліфікації вчителів, вихователів.

Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії: спеціалісти, спеціалісти II категорії, спеціалісти I категорії, спеціалісти вищої категорії. Педагогічне звання: старший учитель, учитель-методист, педагог-організатор, методист.

РОЗДІЛ V. ІСТОРІЯ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Тема 5.1. ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Виховання і навчання у первісному суспільстві, давніх цивілізаціях та античному світі. Школа та педагогічна думка у Візантії, країнах Близького Сходу та у Західній Європі у період Середньовіччя (до початку XVII століття). Я.А.Коменський – засновник педагогічної науки. Розвиток педагогічної думки у Західній Європі у ХУІІ – ХУІІІ. Ідеї Просвітництва (Дж. Локк, Ж.Руссо). Провідні ідеї історії зарубіжної педагогіки у ХУІІ – ХІХ ст. (Й. Песталоцці, Й. Герbart , А. Дістервег). Школа та педагогічна думка Західної Європи у ХІХ ст. – І пол.. ХХ ст.

Тема 5.2. ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ.

Виховання, освіта і педагогічна думка в Київській Русі.

Розвиток шкільництва та педагогічної думки на території України у ХІV – першій пол. ХVІІ ст. Педагогічні ідеї П. Русина, І. Вишенського, К. Ставровецького, І. Борецького, П. Беринда, І. Гізеля, П. Могили, С. Полоцького, Є. Славинецького.

Школа та педагогічна думка в Україні у ІІ пол. ХVІІ ст. – ХVІІІ ст. Педагогічні ідеї Г.Сковороди, Ф.Прокоповича, Я. Козельського, С. Яворського, М. Козачинського.

Освіта та педагогічна думка в Україні у І пол. – середині ХІХ ст. (І. Богданович, О. Духнович, М. Пирогов).

Педагогічна система засновника класичної вітчизняної педагогіки К.Д.Ушинського.

Освіта та педагогічна думка в Україні у ІІ пол. ХІХ ст. (М. Драгоманов, Б. Грінченко, Х. Алчевська, П.Грабовський, І. Франко, Л.Українка). Розвиток української національної школи та педагогічної думки за часів УНР, Директорії, гетьманства П.Скоропадського.(С. Русова, І. Огієнко, М. Грушевський, Г. Лубенець).

Основні етапи розвитку освіти та педагогічної думки в радянський період.

Педагогічні системи видатних вітчизняних педагогів ХХ ст.: А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Г.Г.Ващенко.

РОЗДІЛ VI. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ТЕМА 6.1. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА ЯК ГАЛУЗЬ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Основні історичні етапи розвитку порівняльної педагогіки. I-й - класичний (передісторичний) період розвитку порівняльної педагогіки: з давніх часів до XIX століття. II-й - період запозичень (описовий) - XIX століття. М.А.Жюльєн Паризький - засновник порівняльної педагогіки як окремої галузі знань. III-й - період початку наукових досліджень у галузі порівняльної педагогіки - з початку XX століття до другої світової війни. IV-й період - період активізації методологічних досліджень з порівняльної педагогіки - 50-80-ті рр. XX ст. Створення національних, регіональних та всесвітнього товариств з порівняльної педагогіки. Активізація вітчизняних досліджень в галузі порівняльної педагогіки. V-й – період глобалізації освіти та інтернаціоналізації освітнього простору.

Предмет порівняльної педагогіки. Її завдання та методи дослідження. Особливості порівняльно-педагогічних досліджень в умовах інформаційного суспільства та глобалізації просторового поля порівняльної педагогіки.

ТЕМА 6.2. ПРОВІДНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Провідні чинники впливу на розвиток освіти в кінці XX – на початку XXI ст.: а) економічні. Освіта в умовах глобалізації та економіки знань; б) соціально-політичні. Освіта в умовах переходу від держави суцільного благоденства до малої держави. в) соціальні. Освіта в умовах “соціально токсичного середовища”, поглиблення соціального розмежування суспільства, подовження термінів обов’язкового навчання; г) демографічні. Освіта в умовах падіння рівня народжуваності (серед білого населення

розвинутих країн) та диверсифікації освітніх потреб населення; д) інформаційно-технологічні. Освіта в умовах розвитку дистанційного навчання та зростання "інформаційної прірви" між багатими і бідними; е) макро-освітні. Освіта в умовах інтернаціоналізації освітньої політики та диверсифікації освітніх потреб споживачів освітніх послуг. є) соціально-освітні. Освіта в умовах зростання зацікавленості широких верств суспільства у наслідках діяльності освітньої системи, розвитку відкритості та публічного характеру освітньої політики; ж) професійно-освітні. Освіта в умовах суттєвих трансформацій професійної місії вчителя;

ТЕМА 6.3. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Неперервність як провідний принцип побудови освітніх систем.

Нова парадигма грамотності в суспільстві знань.

Тенденції розвитку системи дошкільного виховання.

Особливості реформаційних процесів на етапі початкового навчання.

Глобальні перспективи розвитку базової освіти.

Середня освіта: сучасний стан та перспективи розвитку.

Основні напрями розвитку систем середньої професійної освіти.

Тенденції розвитку систем вищої освіти.

Провідні напрями та стратегії розвитку педагогічної освіти.

Освіта дорослих в сучасному світі.

ТЕМА 6.4. БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ЯК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мотивація розвитку та ідеологічні основи інтернаціоналізації освіти в сучасному світі.

Етапи розвитку Болонського процесу. Змістові характеристики Болонського процесу: а) введення двоциклового навчання у ЗВО; б) запровадження кредитно-модульної системи; в) контроль якості освіти; г) розширення академічної мобільності; д) перехід до три циклової системи вищої освіти; е)забезпечення працевлаштування випускників ВНЗ; є) забезпечення привабливості європейської системи вищої освіти;

Етапи та тенденції трансформації системи вищої освіти України в контексті Болонського процесу.

ТЕМА 6.5. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ

Провідні підходи до визначення ефективності діяльності школи.

А) організаційний підхід (*модель економічного раціоналізму, модель органічної системи, модель людського виміру організації, управлінська (бюрократична) модель, політична модель*)

Б) Парадигмальний підхід: 1) парадигма внутрішньої якості освіти (а) цільова модель; б) процесуальна модель; в) модель відсутності проблем); 2) парадигма узгодженої якості: а) модель вхідних ресурсів, б) модель задоволення споживачів, в) модель репутації навчального закладу, г) модель організації, що навчається, д) модель загального менеджменту якості (TQM).

1. Стандартизація змісту освіти та якості знань як шлях підвищення ефективності діяльності школи. Компетентнісний підхід до визначення освітніх стандартів.

2. Інноваційні підходи до побудови навчального процесу як шлях підвищення ефективності діяльності школи.

Інформаційно-технологічний підхід до вирішення проблем ефективності школи

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

- Закон України «Про освіту» (2017). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2022). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/463-20#Text>.
- Закон України «Про позашкільну освіту» (2000, редакція від 22.05.2021 р.). [Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1841-14#Text>].
- Закон України «Про вищу освіту» (2014, редакція від 01.01.2023 р.). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2019). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>.
- Концепція Нової української школи (2016). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
- Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2015). Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf>.
- Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>.

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб.* (2020) / упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка.
- Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник* (2020) / упоряд. Воротникова І.П. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка.
- Дінтерсміт, Т., Вагнер, Т. (2017). *Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя*. К.: Наш формат.
- Задорожна-Княгницька Л. В. (2020). *Історія педагогіки: навчальний посібник для студентів ЗВО*. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/2111/1/np_istoria_pedagogiky.pdf.
- Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять* (2015) / укл. Артёмов І.В., Шершун А.В., П'ясецька-Устич С.В. Серія «Євроінтеграція: український вимір» Вип. 2. ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
- Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій* (2020) / упоряд.: Л.В. Маляр, М.І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/33216>.

- Мармаза, О. І. (2016). *Інноваційний менеджмент*. Х.: ТОВ «Планета-принт».
- Маценко, Л. М. (2019). *Теорія і методика виховання: навчальний посібник*. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ: ЦП «Компринт».
<http://dglib.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/6197/1/%D0%9C%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>.
- Нова українська школа: порадник для вчителя* (2017) / за заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
- Новий освітній простір* (2019). Інформаційний посібник. Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf?fclid=IwAR1wgpWNjVUhfE6uJH0abN7iFcWAxQAWMTnMoGjlep bBQUXX47kRw_Z8Qc.
- Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації* (2020). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf>
- Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник* (2015) / І. П. Аносов, М. В. Елькін, М.М. Головкова, А. А. Коробченко. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД».
- Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів : хрестоматія* (2015) / авторський колектив. К.: Педагогічна думка.
- Порівняльна педагогіка: конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти* (2022) / упоряд. Є.Л. Скворчевська. Харків: ДБТУ.
- Робінсон, К., Ароніка, Л. (2016). *Школа майбутнього*. К.: Літопис.
- Сбруєва, А.А. (2021). *Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти : навчальний посібник*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.
<https://jmm.sspu.edu.ua/images/2021/kursi vse/CompHEd course/Comparative Higher Education Handbook 2021n 49126.pdf>.
- Сбруєва, А.А., Рисіна, М.Ю., Осьмук, Н.Г. (2015). *Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : навчальний посібник, вид. 2-е, доповн. та переробл.* Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка.
- Теорія і методологія історії педагогіки та порівняльної педагогіки: конспекти лекцій. Навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форм навчання третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки* (2021) / укл. Т. І. Бондар, М. В. Швардак. Мукачєво: МДУ.
<http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8561/1/Theory%20and%20methodology%20of%20the%20history%20of%20pedagogy%20and%20comparative%20pedagogy.pdf>.
- Управління школою в час кризи: методичні рекомендації* (2021). ГО «Про.Світ».
- Хмельницька, О. С. (2021). *Педагогіка. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник*. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я.М.
<http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6026/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Хриков, Є. М. (2016). *Управління навчальним закладом: навч. посіб.* К.: Знання.

НАУКОВІ СТАТТІ ТА МОНОГРАФІЇ

- Бойченко, М., Никифоров, А., Гулей, О. (2022). Концептуальна канва формування естетичної культури особистості засобами художньої творчості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (115), 170-179. DOI: 10.24139/2312-5993/2022.01/170-179.
- Бойченко, М., Никифоров, А., Гулей, О. (2022). Світоглядний аспект естетичного виховання особистості в українській педагогіці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (117), 3-12. DOI: 10.24139/2312-5993/2022.03/003-012.
- Ваховський, Л.Ц. (2019). Історія педагогіки як інтелектуальна історія. *Освіта та педагогічна наука*, 2 (171), 69-76.
- Вертель, В. (2022). Модель формування природничо-наукової компетентності вихованців закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку засобами дослідницької діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (120), 3-17. DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/003-017.
- Гладун, М. А., Сабліна, М. А. (2018). Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, Вип. 4, 33-43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2018_4_6
- Горбань, Л. (2020) Технологія проектування комплексної форми виховання обдарованих учнів гімназій і ліцеїв. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 1, 67-74. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2020_1_12.
- Жадько, О. (2020). Форми і методи взаємодії школи та органів місцевого самоврядування у процесі громадянського виховання школярів. *Освітологічний дискурс*, 1, 31-43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2020_1_5.
- Іщенко, А. (2022). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2 (116), 269-280. DOI 10.24139/2312-5993/2022.02/269-280.
- Іщенко, А., Сбруєва, А. (2022). Міждисциплінарний підхід у підготовці магістрів: досвід проєктів програми ЕРАЗМУС+. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (117), 274-286. DOI 10.24139/2312-5993/2022.03/274-286.
- Кабан, Л. В. (2017). Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*, 1, 88-95. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2017_1_15.
- Онопрієнко, О. В. (2016). Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. *Український педагогічний журнал*, 4, 36-42. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_4_8.
- Петренко, О. (2020). Активні й інтерактивні методи полікультурного виховання учнів різних вікових груп. *Іноватика у вихованні*, 11(1), 17-24. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_11\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_11(1)_4).
- Сембрат, А. (2019). Особливості функціонування особистісно зорієнтованої технології виховання в освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 26 (1), 188-194. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2019_26\(1\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2019_26(1)_32).
- Сушик, Н. (2020). Компетентнісний підхід у реалізації технології соціального виховання «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» дітей підліткового та юнацького віку. *Нова педагогічна думка*, 2, 161-167. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_2_37.
- Терещук, А. (2019). Формувальне оцінювання результатів навчання в проектно-

технологічній діяльності учнів у закладах середньої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, 2, 141-146. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2019_2_21.

- Андрущенко, В. (2012). *Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір*. Київ: Педагогічна думка.
- Гринькова, В. (2016). Модернізація національної освіти на засадах компетентнісного підходу. *Рідна школа*, 4 (1036), 20-24.
- Теорія та практика змішаного навчання: монографія (2016) / за ред. В.М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ».
- Дебич, М. (2016). Інтернаціоналізація вищої освіти в глобалізованому світі: тенденції та виклики. *Вища освіта*, 6, 31-40.

ПИТАННЯ ВСТУПНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Педагогіка як наукова дисципліна, її мета та завдання.
2. Провідні категорії педагогіки.
3. Методи й етапи педагогічного дослідження.
4. Вікові й індивідуальні особливості розвитку дитини.
5. Сучасна вікова періодизація.
6. Критерії ефективності цілісного педагогічного процесу.
7. Мета і завдання виховання в сучасній школі.
8. Система педагогічних методів.
9. Основні інститути соціалізації дитини.
10. Авторські заклади освіти.
11. Сучасні педагогічні технології.
12. Технології змішаного навчання.
13. Сучасний учитель у світлі концепції НУШ.
14. Сутність процесу навчання, його структура, методологія.
15. Закономірності та принципи навчання.
16. Актуальні проблеми сучасної дидактики.
17. Основні закономірності виховного процесу.
18. Національне виховання, його сутність і зміст.
19. Сутнісні основи концепції «Нова українська школа».
20. Системна диджиталізація сучасної освіти. Переваги та недоліки.
21. Ключові компетентності випускника школи за концепцією «Нова українська школа»
22. Порівняльна педагогіка як галузь педагогічної науки.
23. Загальні тенденції реформування сучасних світових освітніх систем.
24. Диференціація середньої освіти в провідних розвинених країнах.
25. Альтернативні заклади освіти в країнах Заходу в ХХ ст.
26. Виховання і школа в античному світі.
27. Виховання і школа Давнього Риму.
28. Виховання і школа епохи Середньовіччя.
29. Педагогічна думка і школа епохи Відродження (XIV-XVI ст.)
30. Педагогічні ідеї Я. Коменського та їх актуальність для сучасної школи.
31. Педагогіка і школа за часів Просвітництва.
32. Вікова періодизація як історико-педагогічна проблема (Арістотель, Я. Коменський, С. Полоцький, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістерверг).
33. Педагогічна думка в Західній Європі і США у ХІХ ст. (до 90-х рр. ХІХ ст.)

34. Педагогічна діяльність і спадщина Й. Песталоцці.
35. Реформаторський рух у педагогіці кінця XIX - поч. XX ст.
36. Педагогічні погляди Дж.Дьюї та їх вплив на українську школу.
37. Освіта і виховання дітей за часів Київської Русі.
38. Братські школи України у XVI – XVII ст. у розвитку національної освіти.
39. Внесок Острозької академії в українську педагогічну культуру.
40. Києво-Могилянська академія як центр вітчизняної науки, культури та освіти XVII – XVIII ст.
41. Педагогічна діяльність та педагогічні погляди О. Духновича.
42. Дидактична система К.Д. Ушинського.
43. Педагогічні ідеї М. Драгоманова. Освітня діяльність і педагогічні погляди Б.Грінченка.
44. Внесок Софії Русової в розвиток української педагогіки.
45. Педагогічна діяльність А.С.Макаренка та його внесок у розвиток педагогічної науки.
46. Педагогічна діяльність В. Сухомлинського та використання його ідей у сучасній школі.
47. Теорія і практика вільного виховання в історичному розвитку педагогічної думки.
48. Сутність поняття «народна педагогіка». Основні етапи історичного розвитку української народної педагогіки.
49. Чинники розвитку освіти в сучасному світі.
50. Глобалізація як чинник розвитку освіти в сучасному світі.
51. Інтернаціоналізація освіти в сучасному світі.
52. Тенденції розвитку вищої освіти в сучасному світі. Болонський процес.
53. Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в сучасному світі.
54. Тенденції розвитку середньої освіти в сучасному світі.
55. Тенденції розвитку професійної освіти в сучасному світі.
56. Особливості соціалізації особистості в школах європейських країн.
57. Інновації в управлінні освітою розвинених країн.
58. Болонський процес як системна реформа вищої освіти кінця XX – початку XXI ст.
59. Забезпечення якості вищої освіти в сучасному світі.
60. Освіта обдарованих у провідних розвинених країнах.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ АБІТУРІЄНТІВ

Таблиця

За шкалою ECTS	За шкалою ВНЗ	За національною шкалою	Коментар
1	2	3	4

А	90-100	відмінно	Абітурієнт виявив всебічні, систематичні знання навчального матеріалу з дисципліни, що відповідають актуальному стану розвитку педагогічної науки; творчо опрацював, рекомендовані програмою наукові та навчально-методичні джерела; проявив розвинуті навички розуміння, логічного та стислого трактування питань, що стали предметом розгляду; сформулював актуальні проблеми, що стануть предметом дослідження у подальшій науковій та
В	82-89	дуже добре	Абітурієнт виявив систематичні та глибокі знання навчального матеріалу; продемонстрував уміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою; засвоїв широке коло рекомендованих програмою наукових та навчально-методичних джерел; засвоїв сутність та взаємозв'язок актуальних проблем у сфері наук про освіту, можливості їх розв'язання у подальшій науковій і професійній діяльності.
С	74-81	добре	Абітурієнт виявив загалом добрі знання з дисципліни при виконанні передбачених програмою завдань, але допустив низку фактологічних помилок; засвоїв основну наукову та навчальну літературу, рекомендовану програмою; здатний до самостійного використання та поповнення набутих знань у процесі подальшої навчальної, наукової роботи та професійної діяльності.
D	64-75	задовільно	Абітурієнт виявив знання навчального матеріалу з дисципліни в обсязі, необхідному для подальшого навчання та наукової діяльності; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; однак допустив незначну кількість у відповідях на запитання.
Е	60-63	достатньо	Абітурієнт виявив знання основного матеріалу з дисципліни в мінімальному обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої наукової діяльності; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; допустив значну кількість фактологічних неточностей та концептуальних помилок у відповідях на запитання, однак має достатній потенціал для самостійної роботи.

FX	0-59	незадовільно	Абітурієнт має значні прогалини в знаннях основного навчального матеріалу з дисципліни, допускав принципові методологічні помилки при виконанні передбачених програмою завдань, які може усунути лише під керівництвом та за допомогою викладача.
----	------	--------------	---